

YENİ MACAR ANAYASASI NE ANLATIYOR? Türkiye'nin Katılımsız Bir Anayasa Yapım Sürecinden Çıkarabileceği Dersler

Katılımlı bir yöntemle hazırlanmadığı ve otoriter saiklerle yazıldığı yönünde sert eleştirilere maruz kalan yeni Macaristan Anayasası, 18 Nisan 2011 Pazartesi günü, 386 üyeli parlamentoda, sosyalist MSZP'nin ve yeşil liberal LMP'nin boykotuna ve aşırı sağcı Jobbik partisinin de dahil olduğu 44 "hayır" oyuna karşı, üçte iki çoğunluğa tekabül eden iktidardaki Fidesz-KDNP milletvekillerinin 262 "evet" oyuyla kabul edildi. Macaristan Cumhurbaşkanı Pal Schmitt 25 Nisan 2011 Pazartesi günü Parlamento'nun kabul ettiği metni imzaladı. Yeni Anayasa'nın gerek giriş kısmındaki ifadeler, gerekse temel hak ve özgürlükler bakımından muhafazakâr bir içeriğe sahip olduğu iddiaları bir yana, burada, içeriğinden bağımsız olarak, muhafazakâr bir anayasa yapım süreci karşımıza çıkıyor. Macaristan deneyimi, hem Türkiye'nin yeni anayasa talebini katılımlı ve demokratik bir süreçle karşılamayı en üst siyasi düzeyde vadetmiş bir ülke olmasının önemini açığa çıkarıyor; hem de anayasa yapımında demokratik katılımın nasıl "olamayacağını" örnekleyerek Türkiye'nin önündeki somut hedefe, yani anayasa yapımında demokratik katılımı etkin kılma yollarını açıkça ortaya koyma zorunluluğuna dikkat çekiyor.

¹ <http://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1199/Mehmet+Ratip>

Ulusal Ant bir anayasal muhafazakârlık simgesi mi?

18 Nisan 2011'de Macaristan Parlamentosu'nun üçte iki çoğunluğunu elinde tutan merkez sağ Fidesz-KDNP iktidarı milletvekillerince kabul edilen ve 25 Nisan 2011'de Macaristan Cumhurbaşkanı tarafından imzalanan² yeni Macar Anayasası hem tartışmalı içeriği hem de yapım yöntemiyle dünya basınının ilgisini çekti.

Anayasa'nın küresel kamuoyunda en ses getiren kısımlarından biri yeni başlangıç metniydi.³ "Ulusal Ant" başlıklı metin "Tanrı Macarları kutsasın," sözleriyle açılıyor ve ülkenin Hıristiyan Avrupa'nın bir parçası olarak bin yıllık geleneğine gönderme yapıyor. "Hıristiyanlığın ulusumuzu korumadaki rolünü tanıyor ve aynı zamanda ülkemizin farklı dinî geleneklerine değer veriyoruz", "Birazda yaşamamız için en önemli çerçeveyi ailenin ve ulusun sunduğunu düşünüyoruz", "Macar anayasal devletinin devamlılığını ve ulusun bütünlüğünü temsil eden tarihî anayasamızın ve Kutsal Kraliyet'in kazanımlarına saygı duyuyoruz" gibi ifadelerin mevcut tek parti iktidarından kaynaklanan muhafazakâr nüveyi simgelediği düşünülüyor.

Bir başka dikkat çeken ayrıntı, "Ulusal Ant"a Anayasa içerisinde de atıfta bulunulması. Madde Q/3, Anayasa maddelerinin "Ulusal Ant"a uygun bir şekilde yorumlanmaları gerektiğini bildiriyor. "Ant"ın uzunluğu ve muğlak ifadeleri düşünüldüğünde, bu maddeye nasıl bir anlam atfedilmesi gerektiği sorusu ise kesin bir yanıt bulmuyor.

Başlangıç metni Macaristan'ın yakın siyasi tarihini de yorumluyor. 1949 "komünist" anayasası bir tiranlık rejiminin temeli olduğu sebebiyle reddedilirken, bugünün özgürlüklerinin 1956 devrimiyle başladığı ve 1944'te kaybedilen devlet bağımsızlığının 2 Mayıs 1990'da özgür seçimler sonucu kurulan ilk temsilî organla yeniden kazanıldığı ifade ediliyor.

Bin yıllık gelenekten iPad'de yazılan taslağa

Bin yıllık geleneğe yapılan göndermenin yanı sıra, geçtiğimiz yüzyılın gelişmelerinin de 1949-1956-1990 çizgisinde tarihsel bir "ilerleme" hikâyesi biçiminde sunulması, yeni Macar Anayasası'nın yapım sürecindeki baş aktör olan Fidesz iktidarının ve ona bağlı Hıristiyan Demokrat kardeş örgüt KDNP'nin "meşruiyet" talebinin temel siyasi niteliğini gözler önüne seriyor. Bu temel siyasi niteliği anayasa yapımı bağlamında "demokrasi pratiğine başvurmadan demokrasi retoriği kullanmak" olarak tarif edebiliriz. Yeni Macar Anayasası'nın ülkenin tarihsel ilerleme öyküsünün -özellikle demokratikleşme

² İlgili haber için bkz. <http://www.euronews.net/2011/04/25/hungarian-president-signs-new-constitution/> (erişim: 5 Mayıs 2011).

³ Yeni Macar anayasasının tam metnine ve anayasa yapımcıların hazırladığı bir soru-cevap setine şu linkten ulaşabilirsiniz: <http://reuniting-europe.blogactiv.eu/2011/03/24/have-you-read-the-new-hungarian-constitution/> (erişim: 28 Nisan 2011).

bakımından- bir sonraki aşamasını teşkil ettiği, Fidesz'in meşruiyetini savunmak amacıyla sıklıkla dile getirdiği bir iddia.⁴

Yeni Anayasa'nın meşruiyeti, anti-demokratik ve otoriter bir geçmişe kıyasla, yani "olumsuz örnek üzerinden olumlama" yoluyla inşa edilirken, "bin yıllık mit" en azından söylemde büyük bir yenilikle taçlandırılıyor. Örneğin, kabul edilen anayasa taslağının Fidesz'in Avrupa Parlamentosu üyesi Jozsef Szajer'in iPad'inde hazırlanmış olması, sürecin en ilgi çekici manşetlerinden biri oldu.⁵ Macaristan'ın anayasasını iPad'de hazırlayan ilk ülke olması elbette ilginç bir başlık. Ne var ki, Fidesz milletvekilleri arasından seçkin bir azınlık dışında kimsenin elinin değmediği ileri sürülen taslağın yazıldığı ileri teknolojik ortam, sürecin uluslararası imajına ve halkla ilişkiler boyutuna önemli bir katkı yapmış değil. Anayasa yapım sürecinde "katılımcılık" adına büyük bir yeniliğe rastlanmaması Fidesz iktidarına yöneltilen en büyük eleştirisi.

Fidesz'in 2010'daki seçim zaferini "sandıkta devrim" olarak betimleyen Başbakan Viktor Orbán'ın hükümeti muhafazakâr siyasi kimliğini "araçsal" bir yaklaşımla şekillendiriyor. Bu yaklaşımdaki temel araç, Fidesz kontrolündeki Parlamento. Fidesz'in üçte iki çoğunluğuna hükmettiği Parlamento'nun daha geniş kesimlerin demokratik katılımını gereksiz kılan bir "katılım aracı" olarak kullanımı, haliyle iPad'in yenilikçi bir medya aracı olarak anayasa yazımında kullanımını gölgede bırakıyor. Bu bağlamda, Macar asıllı siyasal ve sosyal teoriler uzmanı Andrew Arato'nun konuya ilişkin son analizlerinin birinde, Macaristan'da hâlâ anayasacılık ile parlamenter egemenlik arasında süregelen bir gerilim olduğu tespitini ciddiye almak gerekiyor.⁶

Macaristan'dan Türkiye'ye katılımcılığın imkân ve sınırları

Macaristan'da yürütme ve yasama erklerinin tek elde toplanmasının olumsuz bir sonucu, çoğunluk hükümeti ile muhalif kesimlerin diyalog kurmasını mümkün kılacak "katılımlı süreç"lerin siyasetin gündeminden ve hükümetin gözünden düşmüş olması oldu. Halbuki karşılaştırmalı siyaset bilimi literatürünün de doğrulayacağı üzere, yasama-yürütme yaklaşmasının bir iktidar partisinin demokratik meşruiyetinin sorgulanmasına neden olmaması için atılması gereken en önemli adım, iktidarın çoğulcu diyalogu kolaylaştıran, katılımlı mekanizmaları kuran bir aktör olarak sahneye çıkması olurdu.

Fidesz bunu yapmayarak uluslararası imajını ve ulusal meşruiyetini kendi kendine zedelemiş oluyor. Dolayısıyla, Macar Hükümeti'nin karşısına hem haklı ve ciddi eleştiriler, hem de dezenformasyonun ve aşırı bir şüpheliğin tetiklediği bir muhalefet çıkabiliyor.

⁴ Bkz. 2. dipnotta verilen linkteki hükümetçe hazırlanan soru-cevap seti.

⁵ İlgili haber için bkz. <http://www.bloomberg.com/news/2011-03-04/hungary-first-to-write-a-constitution-on-ipad-lawmaker-says.html> (erişim: 28 Nisan 2011).

⁶ Andrew Arato, "Post Sovereign Constitution Making in Hungary: After Success, Partial Failure, and Now What?", 2009, http://lapa.princeton.edu/conferences/hungary11/post_sovereign_constitution-making_in_hungary.pdf (erişim: 5 Mayıs 2011).

Bu eğilim, Fidesz'in Aralık 2010'da Parlamento'dan geçirdiği yeni Medya Yasası'nda da kendini belli etmişti. Peter Kiss, Center for Strategic and International Studies yayını *Central Europe Watch*'daki yazısında bu duruma işaret ediyor. Medya Yasası taslağı üzerinde son dakika yapılan değişiklikler, taslağın içeriğinin oylama sırasında dahi değiştirilmesi (ki bu tarz bir "son dakika değişiklik" yöntemi Anayasa'nın kabulü sırasında da uygulandı) ve oylamanın Noel tatilinin hemen öncesinde geniş bir kamuoyu desteğinin oluşmasına imkân vermeden yapılması gibi kolayca kaçınılabilecek ama rahatsız edici ayrıntılar, Fidesz'in vadettiği "Ulusal İşbirliği Sistemi"ne ters düşüyor.⁷ Parlamentodaki çoğunluk, Fidesz'e katılımcı süreçleri teşvik etme konusunda öz güven sağlayan bir veri olmak yerine, katılımcılığın Parlamento'daki çoğunlukla sınırlanmasına neden olan tehlikeli bir toplumsal çatışma ve kutuplaşma kaynağına dönüşüyor.

Fidesz'in anayasa taslağını halkoyuna sunmuyor oluşunun da buradan, yani parlamenter egemenliğin katılımcı anayasacılıkla uyumlu hale getirilememesinden kaynaklandığı düşünülebilir. Macaristan'da anayasa yapımının halkla istişare boyutu bütün seçmenlere yollandığı ileri sürülen sadece 12 soruluk (ve Anayasa Mahkemesi'nin yetkileri gibi en sıcak anayasal meseleleri dışarıda bırakan) bir anketle sınırlı kaldı. Anayasa yapıcılarının konuya ilişkin kaygıları gidermeye yönelik hazırladığı soru-cevap setinde ise,⁸ yeni anayasa için bir referandum yapılmıyor oluşu, Macaristan yasalarınca buna gerek olmadığı, referandumun geniş bir ulusal istişare sürecinde telafi edilemez bir rolü olmadığı ve iktidarın böyle bir istişare sürecini hâlihazırda başlattığı gibi gerekçelerle açıklanıyor. Dahası, Fidesz iktidarı, kazandığı 2010 genel seçimlerinin her safhasında bugünün muhalefetinin yeni kurulacak hükümetin üçte iki çoğunluk elde etmesi durumunda yeni bir anayasa yapacağı uyarısını defalarca dile getirdiğine dikkat çekerek, izledikleri parlamento-merkezli anayasa yapım yönteminin kimse için bir sürpriz olmadığını, dahası bunun bir seçim vaadi olduğunu ve seçmenlerin oylarını bunun farkındalığıyla verdiğini vurguluyor.

Türkiye'de de 2011 genel seçimleri öncesinde yeni bir anayasa yapım sürecinin özellikle seçimlerden sonra hız kazanabileceği ihtimali göz önünde bulundurulursa, iktidardaki Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ile muhalefetteki Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Milliyetçi Hareket Partisi'nin (MHP) "yeni anayasa" vaatlerindeki "katılımcılık" ve "mutabakat" vurguları soyut iddialar olmalarının ötesinde önem kazanıyor. AKP'nin "mümkün olan en geniş mutabakatla (bu gerçekleşmezse, "yeterli sayılabilecek bir mutabakatla)",⁹ CHP'nin "toplumun tüm kesimlerinin katılımı ve mutabakatıyla" ve MHP'nin "mümkün olabildiğince geniş bir uzlaşma ile toplumun tamamının beklentilerini

⁷ Peter Kiss, "Suspensions, Misconceptions, and Mistakes: Reflections on the Hungarian Media Act," *Central Europe Watch*, Vol. 1, No. 1, March 2011, CSIS Lavrentis Lavrentiadis Chair in Southeast European Studies and New European Democracies Program, ss. 1-2. http://csis.org/files/publication/110318_Central.Europe.Watch.2011.pdf (erişim: 29 Nisan 2011).

⁸ Bahsi geçen soru-cevap setine, yeni anayasa metniyle birlikte, buradan ulaşılabilir: <http://reuniting-europe.blogactiv.eu/2011/03/24/have-you-read-the-new-hungarian-constitution/> (erişim: 28 Nisan 2011).

⁹ Önümüzdeki anayasa yapım süreci açısından, AKP'nin seçim beyannamesindeki en tartışmalı ifade, "yeterli sayılabilecek bir mutabakat" ifadesi olabilir. Böyle bir olası mutabakatı yalnızca iktidar partisinin yeterli saymaması, katılımcılık vaadi düşünüldüğünde, ciddi bir beklenti oluşturacaktır. Ayrıca bkz. Doç. Dr. Levent Gönenç, "Türkiye'de Katılımlı Anayasa Yapımına Doğru," TEPAV Politika Notu, Ocak 2011, <http://www.tepav.org.tr/upload/files/1295894283-7.Turkiye.de.Katilimli.Anayasa.Yapimina.Dogru.pdf> (erişim: 5 Mayıs 2011).

dikkate alan geniş bir vizyonla" hazırlamayı vadettiği yeni anayasanın Türkiye'de katılımcılığın sınırlarını zorlayan bir süreç sonucunda ortaya çıkması, Macaristan'da katılımın ve uzlaşmanın yetersiz olduğu bir süreçten üretilen yeni anayasanın sebep olacağı muhtemel meşruiyet krizleri düşünüldüğünde, 12 Haziran 2011 sonrasında da sahiplenilmesi gereken bir talep olmak zorunda.¹⁰

Venedik Komisyonu'nun çekinceleri ve Anayasa Mahkemesi'nin yeni yapısı

Macaristan'da 14 Mart 2011'de açıklanan anayasa taslağının, bir aydan az bir süre sonra, 18 Nisan 2011'de Parlamento'nun onayına sunulacak olması, Venedik Komisyonu'nun da dikkatini çekmişti. Venedik Komisyonu (namıdiğer, "Hukuk Yoluyla Demokrasi" İçin Avrupa Komisyonu) Macaristan Cumhuriyeti Başbakan Yardımcısı ve Kamu Yönetimi ve Adalet Bakanı Tibor Navracsics'in talebi üzerine hazırladığı 28 Mart 2011 tarihli raporunda, önce demokratik bir anayasa yapım sürecinin temel gereksinimlerini sıraladı (şeffaflık, katılımı teşvik, yeterli bir zaman dilimi, ve tartışmalı konularda görüşlerin çoğulcu bir biçimde ifade edilmesine olanak sağlayan koşullar), ardından da Macaristan'daki sürecin aceleye getirildiğine, toplumsal diyaloga yeterince başvurulmadığına ve muhalefetin sürece tepki koyarak dışarıda kalmasının ciddi bir sorun olduğuna değindi.¹¹

Daha da önemlisi, Komisyon'un, taslağın kamuoyuna açıklanması ile Parlamento'da onaya sunulması arasında oldukça kısa bir süre bulunmasını Macaristan'daki demokratik anayasa yapım sürecinin tersine işlediğinin bir işareti olarak görmesiydi. Buna göre, Macaristan'da taslağın kabulünün kapsamlı bir kamusal istişare sürecine kıyasla öncelikli görülmesi, demokratik anayasa yapım sürecinin temel bir ilkesinin reddi anlamına geliyor: Komisyon'un sözleriyle, "Yeni anayasanın kabulü için takvim, [anayasa dair] tartışmalarda kaydedilen ilerlemeyi takip etmelidir,"¹² şeklinde ifade edilen bu ilke, Türkiye'nin önündeki katılımlı anayasa yapım sürecinin hızının ve zamanlamasının, doğrudan, ilgili bütün paydaşların katılımcılığına ve serbest görüş alışverişinde bulunmalarına bağlı olduğu hatırlatan önemli bir tespit. Özetle, demokratik bir anayasa yapım sürecinde, önce katılımcılıkta ilerleme kaydedilmeli, daha sonra takvimdeki öncelikler ve sürecin hızı belirlenmelidir.

Komisyon'un raporu, muhalefet ile iktidar arasındaki iletişimsizliğin nedenlerine de ışık tutuyor. Kasım 2010'da yapılan bir anayasa değişikliğiyle Macaristan Anayasa Mahkemesi'nin yetkileri daraltılmıştı. Yine Fidesz'in "üçte iki" çoğunluk iktidarı sayesinde Parlamento'dan geçen bu değişikliğe göre, Anayasa Mahkemesi devlet bütçesi ve

¹⁰ AKP seçim beyannamesi için bkz. <http://www.akparti.org.tr/beyanname2011.pdf>; CHP seçim beyannamesi için bkz. http://www.chp.org.tr/wp-content/uploads/Secim_Bildirgesi1.pdf; MHP seçim beyannamesi için bkz. http://www.mhp.org.tr/kitaplar/MHP_2011_SecimBeyannamesi.pdf (erişim: 5 Mayıs 2011).

¹¹ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW (VENICE COMMISSION), Opinion on Three Legal Questions Arising In the Process of Drafting the New Constitution of Hungary, Adopted by the Venice Commission at its 86th Plenary Session (Venice, 25-26 March 2011), Opinion no. 614/2011, CDL-AD(2011)001, Strasbourg, 28 March 2011, § 18. [http://www.venice.coe.int/docs/2011/CDL-AD\(2011\)001-e.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2011/CDL-AD(2011)001-e.pdf) (erişim: 28 Nisan 2011).

¹² A.g.e., §19.

vergilere yönelik yasaların anayasaya uygunluğunu, sadece söz konusu yasaların yaşam hakkı, kişisel bilgilerin korunması, düşünce ve vicdan özgürlüğü gibi temel hak ve özgürlüklerle ilişkisi kapsamında denetleyebilecek. Venedik Komisyonu, muhalefetin anayasa taslağını hazırlamakla görevli parlamento komitesinden ayrılmasının temel nedeninin bu anayasa değişikliği olduğunu belirtiyor.¹³

Yeni Anayasa da Anayasa Mahkemesi'nin yetkilerini Kasım 2010 değişikliğe uygun olarak daraltıyor. Kasım 2010 değişikliğine, Fidesz çoğunluğundaki Parlamento'nun 2010 genel seçimlerinden önce verilen ve yaklaşık 5000\$ üzerinde olan işten çıkarma tazminatlarına %98 vergi uygulayan geçmişe dönük bir karar çıkarmasının Anayasa Mahkemesi'nce reddedilmesinin neden olduğu öne sürülüyor.¹⁴ Mevcut Hükümet'in ekonomiyi düze çıkarmada daha istikrarlı ve daha verimli bir şekilde iş görmesini sağlayacağı ileri sürülen bu değişiklik, yani Anayasa Mahkemesi'nin bütçe ve vergi konularındaki yetkilerinin daraltılması, aslında bir anayasanın kurması beklenen erkler arasındaki temel denetleme-dengeleme mekanizmalarını zayıflatıyor.

Anayasa Mahkemesi'nin geleceğine ilişkin kaygılar bununla bitmiyor. Macar Sivil Özgürlükler Birliği, Macar Helsinki Komitesi, ve Eötvös Károly Politika Enstitüsü gibi sivil toplum örgütlerinin hazırladığı raporlarda, Anayasa Mahkemesi üyelerinin nasıl aday gösterileceğinin henüz belirlenmemiş olması bir endişe kaynağı olarak yorumlanırken, yeni anayasanın 24. maddesine göre Mahkeme Başkanı'nı Parlamento'nun üçte iki çoğunluğunun on iki yıllığına atayacak olması (Mahkeme Başkanı'nın son 22 yıldır Mahkeme üyeleri arasından ve tarafından seçildiği belirtiliyor) Fidesz'in kuvvetler ayrılığına aykırı bir hamlesi olarak görülüyor.¹⁵

Yeni Anayasa'nın ekonomik boyutları ve diğer tartışılmalı hususlar

Yeni Anayasa'nın Macaristan ekonomisini yakından ilgilendiren maddeleri de var. Merkezî bütçeye ilişkin 36. ve 37. maddelerde, Anayasa devletin borcunu azaltmayı taahhüt ediyor. Ekonomik kriz gibi olağanüstü haller dışında Parlamento'nun devlet borcunu artıran kararlar alması Anayasa'ca engelleniyor. Her halükârda devlet borcunun gayrisafi yurt içi hasılanın %50'sini aşmaması gerektiğini belirten bir mali kural Anayasa'nın 37. maddesinde düzenleniyor. Yatırımcıların memnuniyetle karşıladığı bu hedef, Anayasa Mahkemesi'nin bütçe ve vergilere ilişkin yetkilerini daraltan Kasım 2010 değişikliğinin de gerekçelerinden biri olarak ele alınıyor. Öte yandan, şu sıralar %80 dolaylarında seyreden borcun %50'ye düşürülmesi konusunda bir takvim belirtilmiş değil. Eski Macaristan Cumhurbaşkanı ve eski Anayasa Mahkemesi Başkanı László Sólyom bu hususa ilişkin eleştirisini, "bu gerekçelendirilemez kısıtlamanın bir nesil boyunca hiçbir

¹³ A.g.e., § 9, §15.

¹⁴ Marion Smith, "Four Recommendations for Hungary's Proposed Constitution," *Backgrounder*, No. 2537, March 25, 2011, published by The Heritage Foundation. <http://www.heritage.org/research/reports/2011/03/four-recommendations-for-hungarys-proposed-constitution> (erişim: 5 Mayıs 2011).

¹⁵ "The Third Wave - The New Constitution of Hungary," 12 April 2011, Report prepared by Hungarian Helsinki Committee, Eötvös Károly Policy Institute, Hungarian Civil Liberties Union. <http://tasz.hu/en/freedom-of-speech/third-wave-new-constitution-hungary> (erişim: 5 Mayıs 2011).

zaman gerçekleşemeyecek hayalî bir sonu varmışçasına Anayasa'ya konulması acı bir sinizm," şeklinde ifade ediyor.¹⁶

Taslağa Forint'in Macaristan'ın ulusal para birimi olduğu ifadesinin eklenmesi ise - Anayasa değişiklikleri için gerekli çoğunluğun Parlamento'nun 2/3'ü gibi yüksek bir oranla tanımlandığı düşünülürse- Macaristan'ın yakın gelecekte Euro'ya geçmesini zorlaştıracak, en azından konuyu bir anayasal çatışma zeminine çekecek bir unsur olarak dikkat çekiyor. Bu noktada, Almanya'nın yeni Macar Anayasası'na resmî düzeyde getirdiği eleştiriyi de hatırlamak gerek. Almanya Dışişleri Bakanı Yardımcısı Werner Hoyer, Macaristan'daki gelişmeleri endişeyle izlediklerini, Medya Yasası'yla başlayan endişelerinin yeni anayasayla daha da arttığını, ve yeni Anayasa'nın temel hak ve özgürlüklere yaklaşımının Avrupa değerleriyle uyuşmadığını açıklamıştı.¹⁷

Temel hak ve özgürlükler alanında özellikle uluslararası basında dikkat çeken başlıklar, 1) evliliğin anayasada kadın ile erkek arasında bir kurum olarak tanımlanması ve böylece LGBT haklarına karşı dolaylı bir tavır alınması; ve 2) yaşam hakkını düzenleyen 2. maddede fetüsün ana rahmine düştüğü andan itibaren korunması gerektiğinin belirtilmesi, böylece kürtaja karşı bir anayasal tercihin ima edilmesiydi.

Bunun dışında fazlaca tartışılan veya önem atfedilen konular arasında, 1) Macaristan'ın yurtdışında yaşayan Macarlar'a karşı sorumluluğu olduğunu belirten ve komşu ülkelerdeki etnik Macarlar'ın genel anlamda vatandaşlık haklarının ve özellikle oy hakkının korunması yönünde girişimlerin başlayabileceğine işaret ettiği düşünülen D maddesi; 2) çocukları olan annelere parlamentonun 2/3 çoğunluğuyla fazladan oy hakkı verilebileceğini öngören 22. madde; ve 3) etnik azınlıkları Macar ulusunun kurucu unsuru olarak tanımlayarak onlara anadilde eğitim gibi geniş kültürel haklar tanıyan 27. madde var.

Anayasa'nın yeni siyasi kutuplaşmalara yol açacak düzenlemeleri arasındaysa, 1) hakimlerin emeklilik yaşının 70'den 62'ye düşürülmesi ve bunun hükümetin kendi siyasi pozisyonuna yakın atamalar yapma niyetinde olduğunun işaretleri olarak yorumlanması; ve 2) anayasal kurumlardan Mali Konsey'e (ki Fidesz'e yakın atamalarla oluşturulması bekleniyor) bütçeyi veto etme hakkı ve bununla birlikte cumhurbaşkanına bütçeyi zamanında geçiremeyen parlamentoyu dağıtma hakkının tanınması, dolayısıyla Mali Konsey ile Cumhurbaşkanına hükümet devirme gücünün verilmesi var.¹⁸

Son olarak, Macaristan yargısının tepesinde artık, yeni Anayasa'nın 25. ve 26. maddelerinde düzenlenen, başkanı yine Parlamento'nun 2/3 çoğunluğuyla dokuz yıllığına seçilecek olan ve mahkeme kararlarının genel bir hukuki uyum içerisinde verilir

¹⁶ İlgili haber için bkz. <http://www.euractiv.com/en/central-europe/new-constitution-cements-hungarian-ruling-party-powers-news-504165> (erişim: 5 Mayıs 2011).

¹⁷ A.g.y.

¹⁸ Attila Juhasz, "Regime Consolidation: A Missed Opportunity," Flash Report, *Riskandforecast.com*, POLITICAL CAPITAL Policy Research and Consulting Institute, 22.04.2011, http://www.riskandforecast.com/post/hungary/regime-consolidation-a-missed-opportunity_684.html (erişim: 5 Mayıs 2011).

verilmediği ile yerel hükümet kararlarının anayasa dışındaki diğer yasalarla çelişip çelişmediğini denetleyecek "Curia"/"Kuria" adlı yeni bir anayasal kurum bulunduğunu da ekleyelim.¹⁹

Yeni Macar Anayasası 1 Ocak 2012'de yürürlüğe girecek.²⁰

Sonuç yerine

Macaristan'ın yeni bir anayasaya ihtiyacı olduğu 1989-90'dan itibaren başlayan komünizm-sonrası geçiş döneminde geniş kesimlerin mutabık kaldığı bir olguydu. Hatta bir önceki anayasa, ilk cümlesindeki "hukukun üstünlüğünün hâkim olduğu, çok-partili bir sistem, parlamenter demokrasi ve sosyal bir piyasa ekonomisi kuran bir devlete barışçıl yollarla geçiş sürecini kolaylaştırmak" amacıyla "Ülkemizin yeni anayasasının kabulüne dek" ifadeleriyle kendini geçici bir ara-dönem anayasası olarak tanımlıyor ve yeni bir anayasa muştuluyordu.²¹

Yeni anayasa çeşitli siyasi sebeplerden ötürü geç geldi, fakat yeni anayasa yapım sürecinin zamana yayılan ve böylece siyasi çatışmaları önleyecek şekilde olgunlaşan bir sürece evrildiğini söylemek bugün itibarıyla ne yazık ki mümkün değil. Risk and Forecast için yazdığı raporda Attila Juhasz'ın dikkat çektiği önemli bir nokta var: Yeni bir anayasa ve ilgili yasalar için "üçte iki çoğunluk" kıstasının yaygın bir şekilde kurumsallaşması, Fidesz'in hazırladığı anayasaya muhalif kesimleri yakın gelecekte üçte iki çoğunluğu elde etmeye, dolayısıyla sadece hükümet kurmayı değil, aynı zamanda rejimi topyekûn değiştirmeyi hedeflemeye zorlayacağına benziyor.²² Bu da kronik bir rejim krizinin kurumsallaşmasına kapı açmak demek.

Sürecin tarihsel arka planına bakıldığında ortaya çıkan bir başka ders, tam da bir önceki anayasanın kendini "geçici", "ara-dönem" anayasası olarak tanımlayıp yeni bir anayasayı müjdelemesiyle ilgili. Andrew Arato'nun da vurguladığı üzere, 1994-95 yıllarında; Sovyet döneminin anayasasından kalan, bir önceki anayasada 24. maddenin 3. fıkrasında yer alan ve "anayasal değişikliklerin parlamentonun 2/3 çoğunluğunu gerektirdiği"ni ifade eden düzenlemeye; yeni anayasanın yapım sürecini hızlandırıp sürecin kurallarını açıkça ortaya koymak maksadıyla eklenen, bir önceki anayasanın 24. maddenin 5. fıkrasında yer alan ve "yeni anayasanın hazırlanması için ayrıntılı kurallara ilişkin parlamento kararının 4/5 çoğunlukla kabul edilmesi gerektiği"ni ifade eden düzenleme eşlik etmişti. Bu ikinci düzenleme sayesinde mevcut anayasayı değiştirmek ile yeni anayasanın yapımı iki ayrı süreç olarak tanımlanmıştı. Böylece yeni bir anayasa yapmak, mevcut anayasayı değiştirmekten daha büyük bir parlamento çoğunluğunu

¹⁹ İlgili haber için bkz. <http://www.reuters.com/article/2011/04/15/hungary-constitution-idJUSLDE73D1TS20110415?pageNumber=1> (erişim: 5 Mayıs 2011).

²⁰ Yeni metni bir önceki anayasa metinleriyle karşılaştırabilmek için bkz. http://www.servat.unibe.ch/icl/hu00000_.html ve <http://www.mkab.hu/index.php?id=constitution> (erişim: 5 Mayıs 2011).

²¹ A.g.y.

²² Attila Juhasz, "Regime Consolidation: A Missed Opportunity," Flash Report, *Riskandforecast.com*, POLITICAL CAPITAL Policy Research and Consulting Institute, 22.04.2011, http://www.riskandforecast.com/post/hungary/regime-consolidation-a-missed-opportunity_684.html (erişim: 5 Mayıs 2011).

(2/3 yerine 4/5), dolayısıyla daha geniş bir mutabakatı zorunlu kılıyordu. Arato'ya göre en büyük sorun, 1994-95 döneminde hükümetin, 24(5)'i oluşturan anayasa değişiklik metninde değil, 24(5) maddesini ilgilendiren bir başka kanunda bu maddeye bir ömür biçmesiydi. Bu şekilde, 24(5) maddesine bir "sona erme hükmü" (sunset clause) konmuş, madde 1998'e kadar geçerliğini korumuş ve fakat 2010'daki seçim zaferini takiben Fidesz Hükümeti bu maddenin geçerliğinin aradan geçen on beş yıla yakın süre zarfında sona erdiğine hükmetmişti. Teknik bir ayrıntı gibi görünse de, burada ciddi bir siyasal müdahalenin izlerini görmek mümkün. Nisan 2010'daki seçimin ardından, Fidesz hükümeti, 5 Temmuz 2010'da 24(3) maddesinin öngördüğü 2/3 çoğunluğa dayanarak bir anayasa değişikliği yapıp, yeni anayasa yapımının kurallarını parlamentonun 4/5 çoğunluğunun belirlemesi gerektiğini öngören Anayasa'nın 24(5) maddesini iptal etmiş, böylece -paradoksal bir şekilde fakat Fidesz açısından oldukça elverişli bir siyasal manevrayla- yeni anayasa yapımının kurallarını yeni anayasa yapımına ilişkin kuralları çiğneyerek değiştirmişti.²³ Böylece, bir başka deyişle, yeni anayasa yapımının basit bir anayasa değişikliğinden daha büyük bir parlamenter çoğunluk, yani daha geniş bir mutabakat gerektirdiği düşüncesi Fidesz tarafından tamamıyla reddedilmiş oldu. Fidesz'in 2/3 çoğunluğunun yeni anayasa yapımının gerektirdiği 4/5 çoğunluğa üstün gelmesi, aynı zamanda, Macaristan'daki seçim sisteminin 2010'da oyların %52.7'sini kazanan Fidesz'in Parlamento'nun 2/3'üne hükmetmesine yol açabilecek denli adaletsiz bir sistem olmasından kaynaklanıyor.

Buradan Türkiye için çıkacak dersler çok kıymetli: Öncelikle, Türkiye'de yeni anayasa yapım sürecinin, mevcut anayasayı değiştirme hükümlerine dayanacak olsa bile, daha geniş bir mutabakatı zorunlu kılacak ve yeni anayasa yapımını basit bir anayasal değişiklikten ayıracak bir anayasal düzenlemeye tabi kılınması olanağı ciddiye alınmalıdır. Mutabakatın parlamentoda alabildiğine geniş olması için üyelerin 2/3'ünün de ötesinde bir çoğunluk kuralının Türkiye'nin katılımlı anayasa yapım sürecine etkileri üzerine bir tartışma demokratik sonuçları bakımından kesinlikle faydalıdır. İkinci olarak, seçim sisteminin gözden geçirilmesi anayasa yapım sürecine her hâlükârda katkı sağlayacaktır. En azından, temsilde büyük adaletsizliklere yol açan %10 barajının oluşturmadığı bir parlamentonun yeni anayasayı kabul edecek makam olması gerekir. Son olarak, Macaristan'da Fidesz iktidarının katılımlı bir süreçten her fırsatta kaçınması ve halkın, sivil toplumun ve diğer siyasi partilerin mutabakat arayışlarını teşvik eden bir rol benimsememesi, Macaristan'daki sürecin Türkiye'de herkesin beklediği ve özlediği, en üst siyasi düzeyde kabul edilmiş katılımlı anayasa yapımının tamamıyla karşıt örneği olduğunu göstermektedir.²⁴

²³ Arato'ya göre bu durum *lex posterior derogat priori*, yani sonradan yapılan yasanın önceden yapılmış fakat sonrakiyle çelişen yasaya üstün geldiği ilkesine de aykırı. Bkz. Andrew Arato, "Post Sovereign Constitution Making in Hungary: After Success, Partial Failure, and Now What?", 2009,

http://lapa.princeton.edu/conferences/hungary11/post_sovereign_constitution-making_in_hungary.pdf (erişim: 5 Mayıs 2011).

²⁴ Arato'nun konuyla ilgili yaptığı güncel katkılar için bkz. <http://www.comparativeconstitutions.org/search/label/Hungary> (erişim: 5 Mayıs 2011).

Ezcümlle; Macaristan deneyimi, hem Türkiye'nin yeni anayasa talebini katılımlı ve demokratik bir süreçle karşılamayı en üst siyasi düzeyde vadetmiş bir ülke olmasının önemini açığa çıkarıyor;²⁵ hem de anayasa yapımında demokratik katılımın nasıl "olamayacağını" örnekleyerek Türkiye'nin önündeki somut hedefe, yani anayasa yapımında demokratik katılımı etkin kılma yollarını açıkça ortaya koyma zorunluluğuna dikkat çekiyor. Türkiye, her fırsatta, katılımlı ve geniş mutabakatlı bir anayasa yapım süreci istediğini dile getirerek doğru olanı yapıyor. Bunu takip edecek en önemli aşama ise bu sürecin tüm paydaşlarca somut bir içeriğe kavuşturulması olacak.

²⁵ Konuya ilişkin bir TEPAV Politika Notu için bkz. Doç. Dr. Levent Gönenç, "Türkiye'de Katılımlı Anayasa Yapımına Doğru," Ocak 2011, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1295894283-7.Turkiye_de_Katirimli_Anayasa_Yapimina_Dogru.pdf (erişim: 5 Mayıs 2011).